

Korvaushoidossa on paljon äitejä

Monilla korvaushoidossa olevilla naisilla on taustallaan paljon ongelmia. Äitien huolet ja tavoitteet koskevat usein lasten hyvinvointia sekä suhdetta lapsen isään.

Tutkittaessa päihdeongelmaisia ei voi lähteä oletuksesta, että naisten ja miesten päihteiden käyttö ja käytön seuraukset olisivat samanlaisia. Naiset ovat perinteisesti käyttäneet päihteitä vähemmän kuin miehet ja ongelmakäyttö on naisilla harvinaisempaa kuin miehillä. Päihdetutkimuksissa naiset jäävät vähemmistönä usein miesten varjoon.

A-klinikkasäätiön tutkimusyksikössä on viime vuosina koottu kolme eri aineistoa, joihin on sisällynyt opioidien lääkkeellisessä korvaushoidossa olevia potilaita. Näiden tutkimusaineistojen perusteella pyrimme luomaan yleiskuvan korvaushoidossa olevista naisista, heidän elämäntilanteestaan, huolenaiheistaan ja tavoitteistaan.

Korvaushoitopotilaista vajaa kolmannes naisia

Ensimmäinen aineisto koski Järvenpään sosiaalisairaalan potilaita ja kahden helsinkiläisen avohoitoklinikan asiakkaita (n=12 059) vuosina 1990–2009. Aineisto sisälsi 718 korvaushoitopotilasta, 197 naista ja 521 miestä (Kaskela & Pitkänen 2011).

Naiset olivat korvaushoidon alkaessa keskimäärin 28-vuotiaita. He olivat syntyneet 1955–1989 (keskiarvo 1976) ja aloittaneet hoidon vuosina 1997–2009 (keskiarvo 2004). Naiset olivat pääosin Etelä-Suomesta. Opioidiongelman lisäksi kolmella neljästä oli diagnosoitu riippuvuus rauhoittaviin aineisiin ja liki puolella stimulantteihin. Yli puolella naisista oli C-hepatiitti ja kahdella prosentilla hiv. Mielenterveysongelma oli diagnosoitu puolella naisista: yleisimpiä olivat mielialahäiriöt sekä aikuisiän persoonallisuushäiriöt. Syksyyn 2010 mennessä naisista oli kuollut seitsemän. Naisten ja miesten perustiedoissa oli vain vähän eroja: naisilla oli useammin C-hepatiittitartunta sekä hieman useammin diagnosoitu mielenterveysongelma kuin miehillä.

Puolet korvaushoidossa olleista miehistä ja viidenes naisista oli joskus tuomittu ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun. Myös viimeaikainen rikollisuus oli yleisempää miehillä kuin naisilla: vuosina 2006–2010 tuomiolauselmarekisteristä löytyi 70 prosenttia miehistä ja 52 prosenttia naisista. Lisäksi sakkorekisterissä oli 76 prosenttia miehistä ja 62 prosenttia naisista.

Tavoitteet liittyivät lapsiin ja opiskeluun

Toinen aineisto muodostui avohoidossa olleiden korvaushoitopotilaiden haastatteluista. Ne koskivat heidän elämäntilannettaan ja -historiaansa sekä elämäleen ja hoidolleen asettamia tavoitteita.

Haastatteluihin osallistui 18 naista ja 66 miestä. Naisten syntymävuoden keskiarvo oli 1975 ja korvaushoidon aloitusvuoden keskiarvo 2004. Luvut ovat hyvin lähellä äsken kuvatun rekisteritutkimuksen vastaavia keskiarvoja.

Naisista 12:lla oli lääkkeenä suboxone ja kuudella metadoni. Kymmenen naista kertoi olleensa aiemmin vankilassa, seitsemän psykiatrisessa sairaalassa ja kuusi lastensuojelulaitoksessa. Yksi nainen kävi töissä, kaksi opiskeli ja viisi hoiti kotona lapsia. Kolmelta naista sai toimeentulotukea ja kolmelta toista oli velkoja. Yhdeksän naista eli parisuhteessa ja kahdeksalla myös puoliso oli korvaushoidossa. Kolmelta naista naisella oli lapsia. Seitsemän äitiä asui lastensa kanssa.

Tärkeimmäksi hoitoa koskevaksi tavoitteeksi seitsemän naista nimesi korvaushoitolääkityksen lopettamisen, neljä korvaushoidon jatkumisen ja kolme päihteettömyyden. Henkilökohtaisen elämän tärkeimmät tavoitteet koskivat useimmin lapsia ja opiskelua. Muut tärkeinä pidetyt tavoitteet olivat yksittäisiä kohdistuen seuraaviin aihealueisiin: työ, terveys, parisuhde, päihteidenkäyttö, asuminen ja rikollisuus. Esimerkkejä korvaushoidossa olevien naisten tärkeimmistä tavoitteista:

- *Pienen lapsen kasvatus itse.*
- *Saa kasvatettua lapsista kunnan ihmisiä.*
- *Kasvattaa lapset hyvin.*
- *Olla hyvä äiti.*
- *Pystyä huolehtimaan lapsesta hyvin.*
- *Oma elämä kuntoon, jotta voi saada huostaan otetun tyttären takaisin.*
- *Täytyy opiskella, jotta voi päästä ammattiin, johon haluaa.*
- *Opiskelu työllistymisen kannalta tärkeää. Ilman koulua ei saa kunnan töitä.*

Oman elämän tärkeimmät tavoitteet koskivat useimmin lapsia ja opiskelua.

Äideillä arkielämään liittyviä huolia

Sosiaalisairaalassa on selvitetty 0–8-vuotiaiden lasten vanhempien kokemuksia palveluista ja vanhemmuudesta osana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessori **Marja-Leena Perälän** Lapsiperhepalveluiden yhteistyökäytäntöjen johtaminen-hanketta. Teemahaastatteluihin osallistui yhteensä 34 vanhempaa. Korvaushoidossa olleiden 12 naisen haastattelut muodostavat tämän artikkelin kolmannen aineiston.

Korvaushoidossa olevat naiset olivat syntyneet vuosina 1970–1986, keskimäärin vuonna 1982. Yhdeksällä oli lapsi mukana hoidossa. Raskaana oli kolme naista, joista kaksi odotti ensimmäistä lastaan. Muilla naisilla oli 1–3 lasta. Kahdelta oli kuollut aiemmin vauva. Nuoremmalla lapsella oli yleensä eri isä kuin vanhemmilla sisaruksilla. Lisäksi puolisoilla oli myös muita lapsia. Puoliso oli mukana hoidossa kahdeksalla. Kahdella ei ollut haastattelun aikaan puolisoa. Neljä naista toi esille, että myös puoliso oli korvaushoidossa.

Haastattelussa keskusteltiin sekä haastatellun omaa elämää että palvelujärjestelmään liittyvistä teemoista. Korvaushoidossa olevien naisten haastatelulta nousivat esiin seuraavat palvelujärjestelmää koskevat teemat: raskaus ja korvaushoito, vauvan vieroitus, lastensuojelu, päihdehoito, verkostotapaamiset, lasten päivähoito, huostaanotto ja sijoitus. Palvelujärjestelmän keskeisenä ongelmana nähtiin järjestelmän pirstaleisuus ja erikoistuneiden hoitotahojen runsas määrä. Lisäksi esille tuotiin luottamukseen liittyviä arveluja, kuten uskallanko pyytää apua.

Henkilökohtaiseen elämään liittyvät asiat ryhmityivät seuraavien teemojen alle: lapset, lastensuojelu, lapsen isä, asuminen, tukiverkosto ja rehellisyys. Lisäksi tuotiin esiin muun muassa ympäristön epäselvät odotukset, ylisukupolvisuus ja omat pelot. Haastattelussa suurimpina huolenaiheina nousivat esiin lapsen terveyteen ja isään liittyvät kysymykset sekä lastensuojeluun, arjen järjestymiseen, oman päihdeongelman käsittelyyn ja jaksamiseen liittyvät asiat.

Monessa perheessä lasten ja vanhempien tapaamiset ja suhteet mietityttivät. Esimerkkejä lasten hoitoon liittyvistä järjestelyistä:

Äiti koki ”neljän erillisen huoltajan mallin” lapsen kannalta ongelmalliseksi, koska koti ei ole vakiintunut ja lapsen elämässä on liikaa reissaamista.

Äiti haluaisi viettää enemmän aikaa lapsen kanssa, mutta myös isä haluaisi tavata lasta enemmän. Siitä oli ollut väittelyä. Haastateltu ja lastenvalvoja eivät haluaisi isälle lisätapaamisia, kun taas lastensuojelu ja isä haluaisivat lisätapaamisia.

Äiti oli ollut 2-vuotiaan lapsen kanssa hyvin tiiviisti yhdessä, ei juuri tuntiakaan erossa lapsesta. Joskus äiti oli jättänyt pojan isänäidin luokse hetkeksi kun itse oli käynyt kaupassa. Päihdeongelmalliselle isälle ei jättänyt lasta hetkeksikään.

Päihdetutkimuksissa naiset jäävät usein miesten varjoon.

Lisäksi esimerkkejä lapsen isään liittyvistä ongelmista:

Lastensuojelu vaati vanhemmilta päihdeohjelman läpi käymistä, mutta isä ei kuitenkaan ollut toistaiseksi hakeutunut hoitoon. Asuminen muodostuisi ongelmasi, mikäli ei voi muuttaa yhteen pojan isän kanssa.

Nainen oli muuttamassa toiselle paikkakunnalle pois ex-miehensä läheltä.

Suurimpana ongelmana oli entinen mies, joka oli myös lasten isä. Miehellä oli päihde- ja mielenterveysongelmia, joiden vuoksi hän oli saanut lähestymiskiellon haastateltuun, mutta lasten tapaamisoikeus oli edelleen voimassa. Äitiä huoletti myös se, että isä aiheutti pettymyksiä lapsille lupaamalla asioita, jotka jäivät toteuttamatta.

Naiset vastuussa arjesta

Korvaushoidossa olevilla naisilla oli taustallaan paljon ongelmia ja monen puoliso oli myös päihdeongelmainen. Naiset tavoittelivat päihdeidenkäytön hallintaa hoidon avulla, jotta he voisivat saada arjen sujumaan. Suurin osa naispuolisista korvaushoitopotilaista oli äitejä, ja tämä vaikutti olennaisesti siihen, millaisia tavoitteita ja huolia näiden naisten elämässä oli päällimmäisenä. Äidit kokivat kantavansa päävastuun lapsista ja saavansa vähäisesti tukea puolisoltaan mutta paljon paineita yhteiskunnan taholta.

Tutkimuksessa ja hoidossa on tärkeä ottaa huomioon naisten elämän kokonaisuus sekä ymmärtää sukupuolten välisen erojen merkitys koskien päihdeongelmaa ja sen seurauksia. |

LÄHTEET:

TEEMU KASKELA: Haaveena normaali elämä. Tutkielma opioidikorvaushoitopotilaiden hoitoa koskevista mielihiteistä, hoidon tavoitteista ja psykososiaalisesta tilanteesta. Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma, elokuu 2011. Myös internetissä.

TEEMU KASKELA & TUULI PITKÄNEN: Differences between imprisoned and other patients in opioid substitution treatment (OST). Conference report of the 53rd Research Seminar of The Scandinavian Research Council for Criminology, May 2011. Myös internetissä.

FT Tuuli Pitkänen toimii vanhempana tutkijana ja YTM Teemu Kaskela tutkijana A-klinikkasäätiön tutkimusyksikössä.

TUTKITTUA-palstalla A-klinikkasäätiön tutkimusyksikön työntekijät kertovat ajankohtaisista hankkeista ja aiheista.